

Streszczenia

T a d e u s z S z u b k a

Analiza, realizm i uniwersalia. Dyskusje z P.F. Strawsonem

Słowa kluczowe: *analiza konekcyjna, schemat pojęciowy, presuponowanie, pojęcia podstawowe, realizm, antyrealizm, minimalizm, uniwersalia, platonizm, P.F. Strawson*

W studiach nad dorobkiem P.F. Strawsona (1919–2006), a zwłaszcza nad jego metafizyką, miałem okazję do wymiany myśli z tym wybitnym przedstawicielem filozofii oksfordzkiej. Toczone wówczas dyskusje, których część znalazła odzwierciedlenie w prywatnej korespondencji oraz w opublikowanej odpowiedzi na jeden z moich artykułów, dotyczyły różnorodnych kwestii interpretacyjnych. Trzy wątki tych dyskusji wydają się szczególnie istotne dla uchwycenia sedna Strawsonowskiej filozofii i jej ogólnej orientacji. Pierwszy dotyczył natury analizy filozoficznej, a dokładniej preferowanego przez Strawsona modelu konekcyjnego oraz jego związków z ideą presuponowania pojęć. Drugi wątek wiązał się ze stanowiskiem oksfordzkiego filozofa w sporze o realizm na trzech różnych płaszczyznach: semantycznej, epistemologicznej i metafizycznej. Strawson starał się zajmować w tym sporze stanowisko realistyczne i unikać antyrealizmu w jakiegokolwiek formie, lecz jego realizm miał pod wieloma względami charakter bardzo umiarkowany i zbliżał się do antyrealizmu. Podobnie umiarkowane stanowisko starał się on też zająć w tradycyjnym sporze o uniwersalia, stanowiącym tematykę trzeciego wątku dyskusji. Stanowisko Strawsona sprowadzało się do przyjmowania istnienia powszechników przy jednoczesnym podkreślaniu, że są one obiektami czysto myślowymi i jako takie nie stanowią elementów czasoprzestrzennego świata, w którym żyjemy. Nie da się też zbyt wiele powiedzieć o relacji egzemplifikacji, za sprawą której uniwersalia przejawiają się w świecie. Omówienie i rozwinięcie owych trzech wątków doprowadziło do wniosku, że chociaż Strawson był myślicielem o systematycznych ambicjach poznawczych, to unikał dalekosiężnych uogólnień i radykalnych rozwiązań. W typowo minimalistyczny sposób uchylał się od odpowiedzi na niektóre pytania, zaś rozstrzygnięciem wielu fundamentalnych spraw był dla niego wybór lub zajęcie określonej postawy.

Damian Leszczyński

Filozofia jako terapia i jako gramatyka. Uwagi na marginesie metafizycznych rozważań P.F. Strawsona

Słowa kluczowe: *P.F. Strawson, metafizyka, terapia filozoficzna, transcendentalizm, sceptycyzm, naturalizm*

W zbiorze wykładów *Analiza i metafizyka* Peter Strawson, określając swoje stanowisko metafizyczne, odwołuje się do dwóch analogii: filozofii rozumianej jako terapia oraz filozofii uprawianej jako rodzaj gramatyki myślenia. Zarówno owe analogie, jak też przeciwstawienie filozofii analitycznej innemu typowi filozofii, skupionej na badaniu „kondycji ludzkiej”, rodzą pewne wątpliwości i pytania. Ich zbadanie może pozwolić lepiej zrozumieć ogólną postawę filozoficzną Strawsona, również w kontekście dzisiejszej filozofii „głównego nurtu”, a ponadto stać się przyczynkiem do charakterystyki refleksji filozoficznej jako takiej.

Ryszard Kleszcz

P.F. Strawson a Poppera krytyka filozofii lingwistycznej

Słowa kluczowe: *szkoła oksfordzka, L. Wittgenstein, język potoczny a logika, P.F. Strawson i jego poglądy metafizyczne, K.R. Popper i jego krytyka szkoły oksfordzkiej*

Filozofia lingwistyczna (szkoła oksfordzka) to nurt w filozofii analitycznej, krytyczny wobec roszczeń logiki formalnej. Jego zwolennicy chcieli badać problemy, wykorzystując analizę języka potocznego. Peter F. Strawson jest jednym z najwybitniejszych przedstawicieli tego kierunku. Jest on też filozofem, który dokonał rehabilitacji metafizyki na gruncie filozofii brytyjskiej. W artykule przedstawiam metafizyczne poglądy P.F. Strawsona oraz poddaję krytycznej dyskusji stosunek Karla R. Poppera do filozofii lingwistycznej.

Mariusz Grygianiec

Status argumentacji transcendentальной

Słowa kluczowe: *P.F. Strawson, B. Stroud, argument transcendentálny, przesłanka transcendentálna, schemat pojęciowy, sceptycyzm, warunek konieczny, modalność*

Argumentacja transcendentálna stanowiła dla Petera F. Strawsona istotny fragment jego metody filozoficznej, określanej mianem analizy konektywnej. Zarówno Strawson, jak i jego krytyczni komentatorzy poświęcili wiele wysiłku na ustalenie charakteru, zakresu oraz celów wspomnianej argumentacji. W niniejszym tekście, po pierwsze, rekonstruuję i charakteryzuję podstawowe elementy argumentacji transcendentálnej, wyszczególniając ogólną jej formę, cechy oraz cel, po drugie, rekonstruuję kilka najbardziej reprezentatywnych przykładów rzeczony argumentacji, po trzecie, odnoszę się do podstawowych zarzutów formułowanych wobec argumentacji transcendentálnej w literaturze przedmiotu, po czwarte wreszcie, konstatuuję kilka osobliwości rzeczony argumentacji, niekiedy przemilczanych przez komentatorów i interpretatorów. Ogólne przesłanie niniejszego tekstu jest umiarkowanie pozytywne: argumentacje transcendentálne są pełnoprawnym sposobem rozumowania w filozofii, w szczególności zaś stanowią – jako część analizy konektywnej – zrozumiałe i usprawiedliwione postępowanie badawcze Strawsona.

Tomasz Tiuryn

Rzeczy czy pojęcia?

Arystoteles i Strawsonowska koncepcja metafizyki opisowej

Słowa kluczowe: *Arystoteles, P.F. Strawson, metafizyka opisowa*

We wstępie do książki *Indywidualna. Próba metafizyki opisowej* Peter Strawson dokonuje rozróżnienia na dwa typy metafizyki: rewizjonistyczną i opisową. Metafizyka opisowa jest tu zdefiniowana jako ten rodzaj refleksji filozoficznej, który „opisuje faktyczną strukturę naszego myślenia o świecie”. Inna formuła, którą posługuje się Strawson, głosi, że metafizyka opisowa „ujawnia najbardziej ogólne cechy naszego systemu pojęciowego”. Jako jednego z najważniejszych przedstawicieli metafizyki opisowej Strawson wymienia Arystotelesa. Powstaje jednak pytanie, czy formuły stosowane przez Strawsona dobrze określają faktyczną praktykę badawczą Stagiryty. Wszak celem badań Arystotelesa jest ujawnienie struktury realnie istniejących bytów oraz znalezienie przyczyn faktycznie działających w rzeczywistości, nie zaś badanie tylko naszych pojęć, za pomocą których opisujemy świat. W swoim artykule pokazuję kilka różnych sposobów rozumienia metafizyki u Arystotelesa oraz staram się ustalić, pod jakim względem jego projekt może

być uznany za metafizykę opisową w sensie Strawsona, pod jakim zaś wykracza poza zaproponowaną przez niego formułę. W szczególności interesuje mnie pytanie, na ile Arystoteles wykorzystuje w metafizyce metody znane z jego teorii dyskusji dialektycznej, której celem było badanie potocznie przyjmowanych pojęć i przekonań (*endoxa*).

Janusz Kaczmarek

Identyczność przedmiotów i ich identyfikacja (z odniesieniem do ontologicznych/metafizycznych idei P.F. Strawsona)

Słowa kluczowe: *identyczność przedmiotów, identyfikacja przedmiotów, P.F. Strawson, G.W. Leibniz, ontologia topologiczna, ontologia formalna, o-rodzaje, jakości*

W artykule poruszam wskazany w tytule problem identyczności przedmiotów (trwających w czasie i przestrzeni) i ich identyfikacji (również w czasie i przestrzeni, gdy przedmioty te trwają i zmieniają położenie). Przedstawiam zarys propozycji Strawsona, ale też podejście czysto formalne obecne w naukach formalnych (logika i matematyka). W końcowej części podaję własne rozwiązanie ontologiczne zagadnień badanych przez Strawsona. Opiera się ono na formalnych rozważaniach w ramach tzw. logik zorientowanych ontologicznie (będących ontologiczną wersją logik modalnych i temporalnych), zawartych w mojej książce *Indywidualna. Idee. Pojęcia* (2008).

Adam Grobler

Nieredukcyjna analiza wiedzy

Słowa kluczowe: *analiza nieredukcyjna, klauzula „ceteris paribus”, kontekstualizm, presupozycje, wiedza, zastosowania wiedzy*

Artykuł zestawia Petera Strawsona koncepcję analizy nieredukcyjnej z analizą pojęcia wiedzy zawartą w mojej książce *Epistemologia. Sandwiczowa teoria wiedzy* (Kraków 2019). Wedle tej teorii, wiedza i uzasadnienie są ze sobą splecione i zrelatywizowane do kontekstu, określonego z jednej strony przez presupozycje pragmatyczne, w tym założenia idealizacyjne i klauzulę *ceteris paribus*, z drugiej zaś przez zakres zamierzonych zastosowań. Tak pojmowana wiedza nie musi być prawdziwa, dzięki czemu przestarzałej wiedzy można przyznać status poznawczy odmienny od przesądu. Niemniej mechanizm rewizji presupozycji pod wpływem nowych zastosowań wiedzy można uważać za podporządkowany dążeniu do prawdy jako idei regulatywnej w sensie Kanta i Poppera.

Janusz Maciaszek

Deskrypcje określone w polemice między P.F. Strawsonem a Bertrendem Russellem

Słowa kluczowe: *deskrypcja określona, filozofia analityczna, filozofia języka idealnego, filozofia języka naturalnego, nazwa własna, pragmatyka, presupozycja, zwrot ku językowi*

W artykule przedstawia się spór o charakter deskrypcji określonych, który miał miejsce na łamach czasopisma „Mind” między Peterem Strawsonem a Bertrendem Russellem. Spór ten wykracza poza próbę uzasadnienia odmiennych rozstrzygnięć pewnych problemów związanym z użyciem deskrypcji, gdyż odwołuje się do dwóch odmiennych tradycji w ramach filozofii analitycznej, które można nazwać filozofią języka naturalnego oraz filozofią języka idealnego. Celem artykułu jest zarysowanie głównych cech owych tradycji oraz wskazanie, w jaki sposób rzutowały one na ową polemikę. W pierwszym paragrafie omawiam teorię deskrypcji Russella na tle przemian jego poglądów filozoficznych, które następowały od końca XIX wieku do opublikowania w roku 1905 słynnego artykułu *On Denoting*. Drugi paragraf poświęcam krótkiemu omówieniu wspomnianych tradycji oraz roli Strawsona w filozofii języka naturalnego. W kolejnym paragrafie analizuję zarzuty Strawsona wobec teorii deskrypcji, skupiając się niekiedy na detalach, które są zazwyczaj pomijane w standardowych prezentacjach. Ostatni paragraf poświęcony jest odpowiedzi Russella na zarzuty Strawsona. Kontrargumenty Russella omawiam w kontekście reprezentowanej przez niego filozofii języka idealnego i sugeruję, w jaki sposób można niekiedy pogodzić oba podejścia.

Michał Pełka

Paula Grice’a oraz P.F. Strawsona obrona rozróżnienia zdań na analityczne i syntetyczne oraz jej znaczenie dla metodologii nauk prawnych

Słowa kluczowe: *analityczność, analizy pojęciowe, nauki prawne, sporność, H.P. Grice, P.F. Strawson, W.V.O. Quine*

Z uwagi na siłę ataku Willarda V.O. Quine’a na pojęcie analityczności, reputacja tego pojęcia w filozofii została znacząco zachwiana. Mimo to, nie wszystkich czytelników atak ten przekonał. Do grona obrońców dychotomii pomiędzy zdaniami analitycznymi i syntetycznymi należało dwóch angielskich filozofów języka potocznego: Paul Grice oraz Peter Strawson. Ich poglądy stanowią zasadniczy przedmiot prezentowanego artykułu. Składa się on z pięciu części. Po naszkicowaniu w części 1 podstawowych rozróżnień związanych z pojęciem analityczności, w 2 części przedstawiono główne

elementy Quine'a krytyki analityczności, a część 3 zawiera odpowiedź Grice'a i Strawsona na tę krytykę. Dla ilustracji wagi omawianych problemów, część 4 opisuje wyroki polskich sądów administracyjnych dotyczących interpretacji pojęcia „wdowy” na gruncie art. 20 ust. 3 Ustawy o kombatantach i osobach represjonowanych. W końcowej, 5 części tekstu podjęto próbę wykazania słuszności tezy, że bycie zdaniem analitycznym nie wyklucza sporności i może wymagać merytorycznej argumentacji oraz rozważań teoretycznych. Takie postawienie sprawy otwiera możliwość wykorzystania pojęcia analityczności w analizach pojęciowych prowadzonych w naukach prawnych.

Mieszko Tałasiewicz

Pliki mentalne, singularyzm, deskrytywizm. Inspiracje Strawsonowskie

Słowa kluczowe: *P.F. Strawson, F. Recanati, pliki mentalne, deskrytywizm, singularyzm, użycie jednostkowe*

W artykule przedstawiam koncepcję plików mentalnych (*mental files*), zarówno w jej embrionalnej postaci, stworzonej przez P.F. Strawsona, jak i we współczesnej, rozwijanej przez F. Recanatiego, rekonstruując główne idee motywujące jej wprowadzenie. Chodzi tu w szczególności o problem informatywności zdań identycznościowych (dla Strawsona) i problem rozwikłania kontrowersji między singularyzmem i deskrytywizmem (dla Recanatiego). Przedstawiam również propozycję dalszego wzbogacenia tej koncepcji w oparciu o inne wątki Strawsonowskiej filozofii języka. Główne idee tej propozycji to: uwzględnienie w strukturze plików bloku metadanych, zawierających informacje o samych plikach jako mentalnych partykulariach, i przyjęcie Strawsonowskiego *referring use* jako mechanizmu tworzącego lub aktywującego pliki mentalne.

Józef Bremer

P.F. Strawsona pierwotność pojęcia osoby a problem umysł-ciało

Słowa kluczowe: *metafizyka opisowa, indywidua, osoba, argument transcendentálny, problem innych umysłów, teoria identyczności umysłu-ciała, naturalizm nieredukcyjny*

Z historycznego punktu widzenia prace Petera F. Strawsona wpisują się w początek współczesnych interdyscyplinarnych badań nad problemem umysł-ciało. Tematem niniejszego artykułu jest prezentacja i analiza Strawsona programu metafizyki opisowej i związanego z nim pojęcia osoby. W drugiej części przedstawiam

nieredukcyjny naturalizm Strawsona, skupiając się przy tym na dwóch zagadnieniach należących do zakresu umysł-ciało: pytaniu o istnienie innych umysłów oraz pytaniu o nomologiczną redukcję stanów mentalnych osoby do stanów fizycznych jej ciała (tzw. teoria identyczności umysł-ciało). Następnie wskazuję na kilka możliwości użycia Strawsonowskiej koncepcji osoby w perspektywie innych pytań z zakresu problemu umysł-ciało (tożsamość osób z rozdwojonym mózgiem, fazy rozwoju osoby).

Andrzej Stępnik

Pierwotność pojęcia osoby u P.F. Strawsona. Analiza krytyczna

Słowa kluczowe: *P.F. Strawson, osoba, pojęcie osoby, pierwotność pojęcia osoby*

Celem artykułu jest krytyczna analiza Strawsonowskiej koncepcji pierwotności logicznej pojęcia osoby, zawartej w trzecim rozdziale *Indywiduów*. Wskazuje się na problemy związane z rozróżnieniem na M-orzeczniki i P-orzeczniki, pokazuje różne sposoby rozumienia pierwotności pojęcia osoby, dowodzi luk w argumentacji Strawsona i wątpliwego potencjału analizowanej teorii do rozstrzygania podstawowych problemów z zakresu filozofii umysłu. Zostają zaproponowane sposoby poradzenia sobie z niektórymi z przedstawionych trudności, ale nie ze wszystkimi.

Piotr Pasterczyk

Kartezjańskie wyzwanie metafizycznego ujęcia człowieka jako osoby w świetle *Individuals* P.F. Strawsona

Słowa kluczowe: *osoba, indywiduum, ciało, jaźń, solipsyzm*

Artykuł rozważa dwa pytania: po pierwsze, jaki jest charakter metafizycznego rozumienia osoby przez Petera Strawsona w świetle bliskości jego sposobu uprawiania filozofii zarówno do metafizycznej tradycji Arystotelesa, jak i ontologicznej tradycji Kanta, po drugie, jakie jest największe wyzwanie strawsonowskiego wyboru antropologicznego zawartego w postulatcie pierwotności pojęcia osoby ludzkiej. Dyskusja rozumienia metafizyki zawarta zarówno w *Individuals*, jak i w innych tekstach Strawsona prowadzi do konstatacji, że chociaż w sensie ogólnym oksfordzki uczyony jest związany z kantowskim odniesieniem do schematu pojęciowego i jego wpływu na nasze rozumienie świata, to w przypadku definicji człowieka jako osoby Strawson w jednoznaczny sposób nawiązuje do *philosophia perennis*, czego przykładem jest odniesienie do cielesności oraz czasoprzestrzenności ludzkiego bytu, manifestujące się w uznaniu ontologicznego pierwszeństwa rzeczywistości partykulariów przed

rzeczywistością czysto mentalną. Tym samym, największym wyzwaniem dla rozumienia człowieka w świetle konstytucji duchowo-cieleśnej jawi się u Strawsona kartezjańska aporia antropologiczna. Efektem analizy zawartej w artykule jest stwierdzenie próby rozwiązania przez Strawsona aporii braku komunikacji między świadomością a cielesnością poprzez szczególne ujęcie stosunku między ciałem a świadomością, które wykracza poza założoną przez Kartezjusza ontologię fundamentalnej różnicy między *res cogitans* i *res extensa*. Strawson proponuje uznanie ich jednoczesnej istotności, nie proponując jednak żadnego nowego rozwiązania ontologicznego porównywalnego, dla przykładu, z zaproponowanym przez H.E. Hengstenberga personalizmem konstytucji osoby ludzkiej z trzech (*Geist – Leib – Existenzprinzip*), a nie z wykluczających się dwóch (*Geist – Leib*) elementów.

Adriana Schetz

Ja ucieleśnione. P.F. Strawsona koncepcja jaźni

Słowa kluczowe: *jaźń, ja, podmiot, autoreferencja, ucieleśnienie, P.F. Strawson, L. Wittgenstein, G.E.M. Anscombe, J. McDowell*

Peter F. Strawson utożsamia jaźń z ucieleśnionym podmiotem działającym. Celem artykułu jest analiza tych fragmentów filozoficznych prac Strawsona, które bezpośrednio odnoszą się do pojęcia jaźni. Staram się pokazać, że spojrzenie Strawsona na naturę jaźni i autoreferencji lokuje się daleko od nihilizmu L. Wittgensteina w tej sprawie oraz umiarkowanego nihilizmu bronionego przez G.E.M. Anscombe.

Mateusz Karwowski

P.F. Strawson i J.L. Austin o problemie innych umysłów

Słowa kluczowe: *P.F. Strawson, J.L. Austin, filozofia języka, filozofia umysłu, sceptycyzm, metafizyka, problem innych umysłów, filozofia języka potocznego*

Peter F. Strawson i John L. Austin podchodzą do problemu innych umysłów z pozornie odmiennych perspektyw. Strawson patrzy na ten problem z perspektywy metafizyki opisowej, która w dużej mierze abstrahuje od konkretnych sytuacji, w których używamy języka mentalnego. Austin natomiast uważa, że zrozumienie, co się dzieje w takich sytuacjach, jest istotne dla rozwiązania tego problemu. Jak się jednak okazuje, rozważania obu autorów w kluczowych momentach korzystają z podobnych obserwacji. Ponadto perspektywa Austina, który patrzy na język pod kątem tego, jak jest on używany, pozwala na sformułowanie odpowiedzi na zarzuty wobec argumentów

Strawsona. Nie wyklucza to również możliwości przyznania racji Strawsonowi co do prymatu referencyjnej funkcji języka, o ile odpowiednio ją rozumiemy. Ostatecznie więc, w kwestii problemu innych umysłów podejścia Strawsona i Austina nie konkurują ze sobą, a wzajemnie się uzupełniają.

Małgorzata Kowalska

Między filozofią języka i metafizyką. P.F. Strawsona koncepcja osoby w świetle fenomenologii hermeneutycznej Paula Ricoeura

Słowa kluczowe: *język, metafizyka, osoba, semantyka (semantyczna teoria języka), hermeneutyka (hermeneutyczna teoria języka)*

W artykule konfrontuję koncepcję osoby Petera Strawsona z koncepcją osoby Paula Ricoeura, traktując je jako reprezentatywne ilustracje podejścia semantyczno-ontologicznego i pragmatyczno-egzystencjalnego (lub hermeneutycznego) zarazem do problemu języka i do problemu bytu zwanego osobą. Zaznaczam różnice między tymi podejściami, ale wskazuję także na ich punkty wspólne. Zgodnie z przedstawioną interpretacją, Ricoeur w swojej próbie przezwyciężenia ograniczeń semantycznej teorii osoby rozwija i uwypukla wątki, które w sposób marginalny były obecne już w teorii Strawsona, a skądinąd docenia znaczenie tych, które w tej teorii były pierwszoplanowe, chociaż je relatywizuje. Stosunek Ricoeura do Strawsona pokazuje złożoną relację między tzw. filozofią kontynentalną i tzw. filozofią analityczną.

Jacek Hołówa

Konieczność i moralność

Słowa kluczowe: *determinizm, autonomia sprawcza, idealne formy życia, obiektywizm moralny, nerwica*

Autor stara się wyjaśnić, jakie konsekwencje dla moralności społecznej pociąga za sobą przyjęcie tezy, że postawy moralne wyrażają się nie tylko w słowach, ale także w postawach reaktywnych. Peter F. Strawson przyjmuje pogląd, że objawy resentymu mogą zmienić postawy osób odpowiedzialnych za ich wywołanie. Z drugiej strony, umiemy kontrolować postawy gniewu i zniecierpliwienia w zależności od tego, jakie motywy przypisujemy sprawcom i jaką zdolność samokontroli. Wydaje się ponadto, że postawy reaktywne, choć są mniej jednoznaczne niż wypowiedzi słowne, są jednocześnie bardziej szczerze i uczciwe.

Przemysław Gut, Stefaan E. Cuypers

Kara, odpowiedzialność, wolność – refleksja nad *Freedom and Resentment*

Słowa kluczowe: *P.F. Strawson, wolność, odpowiedzialność, kara, determinizm*

Niniejszy tekst jest próbą zwięzłego przedstawienia poglądów Petera Strawsona wyrażonych w jego szeroko dyskutowanym artykule *Freedom and Resentment*. Zaczynamy od uwag dotyczących pozycji tego artykułu wśród prac Strawsona oraz powodów, dla których cieszy się on ogromnym uznaniem wielu współczesnych autorów piszących o odpowiedzialności lub wolnej woli. Następnie przechodzimy do kwestii związanych z tym, jak należy odczytywać zasadniczą myśl Strawsona sformułowaną we *Freedom and Resentment*. Najpierw przedstawiamy najczęściej sugerowaną wykładnię tego artykułu, która – przynajmniej na pierwszy rzut oka – zdaje się oddawać w sposób dość przekonujący wywoływaną przez niego myśl Strawsona. Po tych rozważaniach proponujemy nieco inne spojrzenie na główną linię dociekań Strawsona i na jego naczelne przesłanie. Argumentujemy, że naczelnym tematem tego artykułu jest filozoficzny problem kary. To ten problem – jak sądzimy – jest zasadniczym przedmiotem sporu pomiędzy optymistą/kompatybilistą i pesymistą/libertarianinem.

Adrian Kuźniar

Kompatybilizm a postawa obiektywna w świecie mechanicznych pomarańczy

Słowa kluczowe: *kompatybilizm, postawa obiektywna, moralne uczucia reaktywne, odpowiedzialność moralna, ekspresywizm*

Artykuł koncentruje się na realizacji dwóch celów badawczych. Pierwszym jest rekonstrukcja i krytyka wyłaniającej się z tekstu Petera Strawsona pt. *Freedom and Resentment* próby sprowadzenia stanowiska antykompatybilistycznego do absurdu. Wątpliwości wokół tej próby odwołują się m.in. do eksperymentu myślowego nawiązującego do fikcyjnej techniki Ludovycy z *Mechanicznej pomarańczy* Anthony'ego Burgessa. Drugim celem badawczym tekstu jest zarysowanie pewnej wersji kompatybilizmu – wersji zarówno unikającej zarzutów Strawsona wobec tradycyjnych teorii tego typu, jak i umożliwiającej głębszą analizę różnych możliwych interpretacji sporu kompatybilistów z ich przeciwnikami. Proponowane stanowisko obejmuje hipotezę dotyczącą funkcji postawy uczestniczącej oraz ekspresywistyczne analizy pojęć kluczowych dla praktyki przypisywania odpowiedzialności moralnej. Zasadniczym elementem tych analiz jest centralna rola przypadająca stanom umysłu polegającym na akceptacji planów dla moralnych uczuć reaktywnych.

Karolina Rychter

P.F. Strawson o wolnej woli, odpowiedzialności i emocjach w stosunkach międzyludzkich

Słowa kluczowe: *wolna wola, postawy reaktywne, wolność, odpowiedzialność, emocje, P.F. Strawson, kompatybilizm*

Artykuł omawia uwagi Petera Strawsona dotyczące sporu o wolną wolę, które zawarł on w eseju *Freedom and Resentment*. Strawson stara się nie przesądzać, czy determinizm jest prawdziwy, czy nie, ale pokazuje fundamentalne trudności i daleko idące konsekwencje jego uznania. Po kantowsku uznaje on za nieodzowne powiązanie wolnej woli z odpowiedzialnością i pyta, czy naprawdę rozumiemy, co oznaczałoby uznanie, że inni ludzie nie są odpowiedzialni za swoje czyny. Skupia się na postawach, które nazywa reaktywnymi. To, jak inni ludzie nas traktują, wywołuje w nas emocjonalną reakcję – wdzięczność, szacunek, zaciekawienie, ale też nieufność, oburzenie, poczucie krzywdy, rozczarowanie. Te emocje nie są czymś czysto subiektywnym, ale są podstawami osądów moralnych i złożonej sieci relacji międzyludzkich. Postawy reaktywne przyjmujemy tylko wobec innych ludzi, nie przyjmujemy ich wobec maszyn czy zwierząt, nie przyjmujemy ich w stosunku do bardzo małych dzieci czy osób, które uznajemy za niepoczytalne. Wobec tych ostatnich bierzemy postawy reaktywne w nawias i osądzamy je w sposób obiektywny (np. w naukowych, psychiatrycznych kategoriach). Uznanie tezy determinizmu zdaje się jednak pociągać za sobą, że w sposób obiektywny powinniśmy traktować wszystkich ludzi – jeśli bowiem wolna wola nie istnieje, nikt nie może być odpowiedzialny za swoje czyny. Artykuł, bardziej niż na analizie zalet i słabości kompatybilizmu w wydaniu Strawsona, skupia się na oryginalności jego uwag w dyskusji na temat wolnej woli oraz na jego niezwykle ciekawej i błyskotliwej charakterystyce postaw reaktywnych.

Wacław Janikowski

P.F. Strawson wobec Kanta. Etyka bez metafizyki

Słowa kluczowe: *determinizm, etyka, I. Kant, moralność, naturalizm, odpowiedzialność moralna, P.F. Strawson, postawy reaktywne, teologia, wolność woli*

W artykule zestawiam ze sobą i zarazem oceniam dwa zupełnie odmienne sposoby ujmowania rzeczywistości moralnej. Immanuel Kant stworzył nie tylko bardzo wymagającą, ale zarazem zawiłą, sztuczną i nieempiryczną etykę. W dodatku jest ona mocno obciążona metafizycznie, a nawet teologicznie. Natomiast Peter Strawson w artykule z 1962 roku dokonał naturalistycznego i realistycznego opisu rzeczywistości moralnej.

Stanisław Jędrzak

Optymizm P.F. Strawsona. Odpowiedzialność i kara w eseju *Freedom and Resentment*

Słowa kluczowe: P.F. Strawson, G. Jakobs, postawy reaktywne, kompatybilizm, konsekwencjalizm, humanizm, prawo karne wroga, „Feindstrafrecht”

Esej *Freedom and Resentment* (1962) w ciągu półwiecza stał się być może najchętniej komentowaną i najsłynniejszą pracą Petera F. Strawsona, reprezentatywną dla metody i głębi jego metafizyki deskryptywnej. W artykule podejmuję próbę zrekonstruowania wyłożonej tam koncepcji odpowiedzialności, winy i kary. Tekst składa się z części ekspozycyjnej (podrozdziały 2, 3) oraz interpretacyjnej (4) i krytycznej (5), w których przekonuję, że nawet jeśli Strawsonowi udało się odeprzeć „pesymistyczną” argumentację wymierzoną przeciwko kompatybilizmowi, to jego naturalistyczne stanowisko, podobnie jak tradycyjny „optymizm”, nie dostarcza właściwego rodzaju uzasadnienia etycznego dla reaktywnych emocji i postaw odwetowych. Nerwem jego rozumowania jest przesłanka głosząca, że porzucenie ich jest *praktycznie niemożliwe* z punktu widzenia istot, którymi jesteśmy. Ocena argumentacji zależy więc od eksplikacji właściwego sensu niemożliwości praktycznej. Można wyróżnić jej interpretację naturalistyczną (odwołującą się do naturalizmu typów lub egzemplarzy) oraz transcendentálną. Mankamentem tej ostatniej jest niemożność formalnego rozróżnienia między metafizyczną a etyczną treścią stanowiska Strawsona. Zaletą interpretacji w duchu naturalizmu typów jest natomiast logiczna separacja obu poglądów. Jej zaakceptowanie uwyrażnia w konsekwencji zarzuty metaetyczne oraz antropologiczne (związane z naturą winy i odpowiedzialności, a także *melioryzmem* motywowanym przez metafizykę poruszeń moralnych), na które naraża się koncepcja Strawsona, nie naruszając jednak zrębu jego kompatybilistycznej argumentacji.

Jacek Jarocki

Strawson kontra Strawson. Galena Strawsona krytyka kompatybilizmu Petera Fredericka Strawsona

Słowa kluczowe: wolność, podejścia reaktywne, kompatybilizm, odpowiedzialność

Napisany przez Petera Fredericka Strawsona esej *Wolność a uraza* (1962) to jeden z najbardziej wpływowych tekstów w XX-wiecznych badaniach nad problemem wolnej woli. Interesującą krytykę tej pracy zaproponował syn autora, Galen Strawson, który dokonał analizy poglądów swojego ojca – zwanych teorią podejść reaktywnych – a następnie je odrzucił. W swoim artykule rekonstruuje poglądy Petera Strawsona i przedstawiam kontrargumenty wysunięte przez Galena Strawsona. W podsumowaniu sugeruję, idąc za Robertem Kane’em, że wskazana niezgoda może stanowić odbicie pewnych zmian, jakie zaszły w obrębie filozofii analitycznej.